

Mikus Sándor

*Kőműves Kelemenné. Dombormű az Egry József utcai általános iskolán
« La Femme de Clément-le-Maron ».
Relief du bâtiment de l'école
générale de la rue József Egry
«Жена каменицка Кедемена»
Рельеф на стени школи
по ул. Йожефа Эгри*

ugyan beépítették a kövek közé: a várfalból kirevédő alakjával zárul a kompozíció. Arról, hogy a gyerek megérkezik a vár alá, szólítja az anyját, hogy az mit válaszol, azután hogyan szakad meg a kisfiú szíve s alatta a föld is, ez olyan szörnyűség, aminek ábrázolására Mikus még egy képművészetben már nem vállalkozott.

De éppen ezzel a tömörséggel fejezi ki a tragédia teljességét. Az asszony halvány körvonalai a megépült vár falában, lezárják a történetet, mintha azt mondaná: elvégeztetted el az is, ami a balladában még ezután következik.

A negyedik mezőben a ficáncoló lovakat statikai érzékből a ritmus kedvéért formázta valószínűtlenül, ugyanez áll a következő mezőben vágató lovakra is. Nem anatómiai és mértani szigorúság érvényesült, nem naturalis hűség, hanem a belső dinamika, a valóság érzékeltetése a szobrászat nyelvére. Mikus úgy „írta” ezt a művét, hogy nem itt – ott, hol elől, hol hátul, hol fent, hol lent dolgozott rajta, hanem folyamatosan, egységéből, mint ahogy a szőnyeget szövik. 69 emberi alak népesíti be a domborművet, azután 8 ló, 2 csikó, 3 teherhordó szamár, 1 kutya, 1 kisgyerek (az útrakészülő asszony mellett). – Nem hagyhatjuk említés nélkül, mily karakterisztikusak ezek a népi figurák s mily jellegzetesen ömlik el rajuk a Mikusnál megszokott egyéni íz. A munkára és parasztra jellemző vonások örvöződnék ezeken az embereken, darabosságának, nehézkességnek nyomát sem találjuk, mert Mikus itt is saját formanyelvén belül maradt.

Az alkotás során külön problémát okozott a szőveg és a plasztika kapcsolata. A cselekmény alakjaihoz stílusban is megfelelő betűfejta megválasztása, annyival is inkább, mert néhol kétsorosra kellett növelni a szőveget. Az egyenlően vastag, zömök betűtípus kiválóan alkalmazkodik az alakok formavilágához. Hangsúlyosságok élesen találja a cselekmény képművészet bontott felvonásait. Enélkül egybefolyna az egész történet, ami annak tekintését nehezítené s a látvány esztétikai örömet csökkentené. Mikus a kétsorosra

KŐMŪVES KELEMENNÉ

A főváros lágymányosi lakónegyedében az Egry József úti általános iskola falán látható Mikus Sándor kezényomán székegy népballada plasztikába átvéve. Hordozója, a 16 tantermes iskola, Kiss Albert, Mester Árpád és Preisch Gábor tervei szerint épült, s 1962-ben nyílt meg. Építészeti szempontból semmi különöset nem találunk rajta: a tervezőknek a legolcsóbb megoldást kellett választaniok. A hely, ahol megépült, városképi szempontból sem támasztott nagyobb igényeket. A Műegyetem árnyékában húzódik meg, esztétikailag feltűnés nélkül, harmonikusan illeszkedik a környezetbe. Feltűnik azonban rajta valami, ami révén sokkal több a környék bármelyik épületénél, egy dombormű, amely témájával, valamint formai kvalitásaival nagyon is becsesé teszi az épületet: Mikus Sándor Kőműves Kelemennéről szóló balladája bronzba öntve. A szomszédban Borsos Miklós Egry József portréja látható ugyancsak domborműben s e két alkotásban jelképesen a Balaton és Erdély világa üdvözlő egymást. Pedig Mikus alkotását eredetileg nem is erre az épületre szánták.

A művész sokáig keresgélte a szővegátozatok között a neki legmegfelelőbbet s ennek során annyira beleélté magát a történetbe, hogy egy pillanatra sem tudott elszakadni

tőle. „Népi” alkotásnak kellett megszületnie, plasztikában elmondott balladának, a szőveg segítségével, de úgy, hogy a dombormű mégse illusztráció legyen. Mikus nem irodalomnak tekintette, nem is novellának, nem illusztrációnak fogta fel, hanem szigorúan szobrászatilag: a plasztika eszközeivel készült visszaadni azt, amit ő látott a ballada szővegében, amit a történet belső váltott ki. Az írásnak is úgy kellett beilleszkednie a domborműbe, ahogy azt a plasztika egysége és törvényszerűsége megkívánta. A probléma így vetődött fel: gyilkosság történt, s ezt csak részben ábrázolhatja a mű. Kőműves Kelemennét megfogták s „az ő gyöngye hammát keverék a mészbe.” Két kőműves ragadja meg – a hatodik mezőben – a megdöbbenésében ellenkezni is alig tudó asszonyt, hogy bédobja a lobogó tűzbe. De ezzel nincs vége a történetnek, mert hiszen a ballada egy további, nem kevésbé szörnyű tragédiával folytatódik, amiről viszont a dombormű hallgat. Kelemenné hamvát belekeverték a mészbe, a kőművesek megkapták a pénzt, mennek haza, a vár áll. Hogy aztán mi várja otthon Kőműves Kelemet, gyermeke miként követeli anyját, végül hogyan valja be az apa: menj el fiam, menj el magos Déva várba, ott van a te anyád, kőfalba van rakva, – erről a dombormű már nem beszél. Mindössze annyit érzékeltet, hogy Kelemenné asszonyt csak

* A dombormű teljes képét a Művészet 1961 júniusi száma adta közre.

Mikus Sándor

Kőműves Kelemenné. Részlet

«La Femme du Clément-le-Maçon». Détail

«Жена каменщика Келемена»

Деталь

bővült szöveg esetében a képmezőt magasította, anélkül, hogy a másik képmező a keskenyedés látszatát keltené. Ezért nem érezzük a kétsoros megoldást zsúfoltnak, viszont kétségtelen, hogy a második, a negyedik és az ötödik képmezőben maguk a kettőzött sorok is – plasztikusságuk révén – az ábrázolással szinte egyenrangúan folytatnak ritmikus párbeszédet. Az utolsó mezőben pedig a vár alatti szöveg kétsorosra nyújtása szinte aláírás-szerűen tesz pontot az ábrázolásra, utalva egyrészt a pénz hatalmára: „csak így nyerheték meg annak drága árát”, másrészt az emberi sors könnyörtelenségére.

Mikus munkásságában ez a dombormű egyedülálló alkotás. Mikor a megvalósítás gondolata tudatosult benne, úgy érezte, mintha mindig erre készült volna, a megbízás csak a megvalósításhoz adta a végső indítást. Annnyira magáénak érezte az ötletet, hogy semmi sem számított, sőt azt mondotta: akármennyi időbe, pénzbe kerüljön is, megformálja, mert önmagának tartozik vele. Utólag tisztázódott benne, hogy tulajdonképpen *hitvallás* ez a mű, azért nem hagyta nyugodni. Hitvallás a magyarság kultúrája mellett, kiállás a nép mellett, még pontosabban fogalmazva: a kommunista művész hitvallása a népeket egymástól megkülönböztetőt s egyúttal összekötő

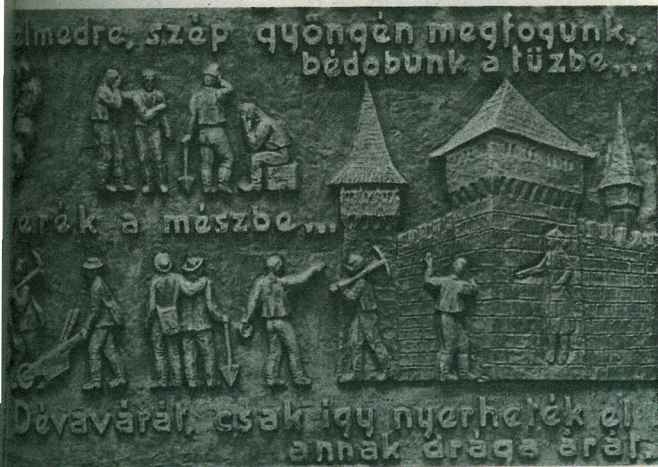

Tizenkét kor
Magos Dé

Amit raktak délig, le
Amit raktak

Megint tanakodék

Kinek felesége lege
Szép gyöngén fogjuk t

Imodre, szép gyöngén megfogunk,
bédobunk a lüzbe...

Aték a mészbe...

Dévavárák, csak így nyerheték el
annak drága árát.

népi kultúra és népi sors mellett. E ballada motívuma megtalálható más népek költészetében is, ugyanakkor a szöveget és a történetet mégis legsajátosabban magunkéink érezzük, az általa megénekelte földet, várakat, az embereket, annyi más régi és új balladával együtt.

Szij Rezső

Mikus Sándor

Kőműves Kelemenné. Részlet

«La Femme de Clément-le-Maçon». Détail

«Жена каменщика Келемена»

Деталь